

Е. В. ШЕВЧЕНКО

Едуард Васильович Шевченко, здобувач Національної академії прокуратури України

**ПОНЯТТЯ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ**

Однією із прогалин Кримінального процесуального кодексу України 2012¹ р. (далі – КПК України 2012 р.) є те, що в ньому використовуються терміни, розкриття змісту яких відсутнє взагалі, або змушує замислитися з приводу того, чи можливо їх використовувати в контексті кримінальної процесуальної діяльності. Зокрема, одним із них є «виконання судових рішень», яким прямо позначається не лише назва Розділу VIII КПК України 2012 р., а й використовується в різних значеннях у ст.ст. 534-539 КПК України 2012 року. Однак, що слід розуміти під цим, у даному Кодексу не роз'яснюється. Тоді як про необхідність здійснення цього, відзначав ще М. К. Свіридов: «Розкриття фундаментальних положень такої стадії кримінального процесу як виконання судових рішень, у тому числі його поняття, потрібно не лише для теорії, а й для вирішення практичних завдань, які неможливо правильно розв'язати не знаючи самої сутності цього інституту»².

Поняття «виконання судових рішень» звісно не слід вважати таким, що не досліджувалося у вітчизняній юридичній науці. Зокрема тими, хто розкривав це питання в своїх працях, були, наприклад: О. М. Бандурко, Є. М. Блажівський, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, В. Т. Нор, А. В. Портнов, В. П. Пшонка, В. Я. Тацій, В. М. Тертишник, А. Р. Туманянц.

Однак незважаючи на здобутки цих вчених в частині того, що необхідно розуміти під «виконанням судових рішень», слід вказати, що їх узагальнення вказує про відсутність єдності думок у даному питанні аж по теперішній час. При цьому, додамо, більшість таких висновків було зроблено в період дії на території нашої держави Кримінально-процесуального кодексу 1960 р.³ (далі – КПК України 1960 року). Тому мета даної статті полягає в аналізі всіх попередніх напрацювань, для того щоб вже з урахуванням положень КПК України 2012 р., визначити все ж таки поняття «виконання судових рішень».

Розпочинаючи безпосереднє дослідження поняття «виконання судових рішень», то слід вказати, що при такому опрацюванні необхідно виокремлювати два етапи, а саме період дії в нашій державі: 1) КПК України 1960 р.; 2) період дії КПК України 2012 року. Необхідність проведення даного дослідження таким чином зумовлено тим, що аналізуватимуться висновки вчених із позиції кримінального процесуального законодавства, яке діяло на момент їх формування.

Так, опрацьовуючи погляди вітчизняних вчених з приводу поняття «виконання судових рішень», у період дії КПК України 1960 р., то вкажемо, що це розумілося як «звернення до виконання». Однак на увагу заслугове те, що багатьма вченими таке поняття застосовувалося лише щодо вироків.

Зокрема одними із тих, хто висловлювався таким чином, були наприклад, Р. І. Сибірна, О. Є. Устюгова. Адаже цими науковцями «звернення до виконання» застосовувалося лише щодо розуміння «виконання вироків»⁴. Аналогічний стан дослідження відображено в праці О. Б. Муравіна⁵.

Водночас іншими дослідниками кримінального процесу в Україні висловлено вже думку, що будь-які рішення суду можуть бути звернені до виконання. Зокрема тими, хто приходив до такого висновку були: В. Т. Маляренко⁶ Є. Г. Коваленко⁷, В. М. Тертишник⁸.

В зв'язку з цим, вирішуючи питання щодо того, який погляд є більш прийнятним, відмітимо, що ми приєднуємося до тих науковців, які звернення до виконання застосували стосовно всіх видів судового рішення.

Доцільність притримуватися саме цієї позиції аргументується тим, що, по-перше, аналіз досліджень поняття «виконання судових рішень» за КПК України 2012 р., також свідчить про те, що «звернення до виконання» стосується всіх видів судового рішення⁹. По-друге, безпосередньо в ч. 1 ст. 535 КПК України 2012 р. вказано, що зверненню до виконання підлягають судові рішення. Тобто не лише вирок, що згідно ч. 1 ст. 369 КПК України 2012 р., є одним із видів судового рішення.

Таким чином даючи відповідь на питання, що учасникам кримінального провадження слід розуміти під «виконанням судових рішень», то відмітимо, що це може бути звернення рішення суду до виконання. Проте в залежності від того, яке рішення суду виконується.

Що ж до інших понять «виконання судових рішень» в період дії КПК України 1960 р., то під цим також розуміли «безпосереднє виконання судових рішень». Зокрема про це відзначалося майже у всіх працях дослідників кримінального процесу, що були опрацьовані та відображені в цьому дослідженні. Проте звернемо увагу, що деякими дослідниками таке тлумачення було піддано розширенню, а саме в частині виокремлення суб'єкта, який мав це здійснювати. Так, згідно висновків деяких вчених, «безпосереднє виконання судових рішень» здійснює суд¹⁰.

Відразу зазначимо, що в працях вчених, які розкривали поняття «виконання судових рішень» з позиції норм КПК України 2012 р., дана позиція взагалі не відображається. Тобто про розуміння «виконання судо-

вих рішень» як «безпосереднє виконання деяких судових рішень» нічого не вказується^{11,12}. Хоча в ч. 2, 3 ст. 534 КПК України 2012 передбачається: «Судове рішення, яке набрало законної сили або яке належить виконати негайно, підлягає безумовному виконанню. Виправдувальний вирок або судове рішення, що звільняє обвинуваченого з-під варті, виконуються в цій частині негайно після їх проголошення в залі судового засідання».

Тобто це показує, що розуміння «виконання судових рішень» як «безпосереднє виконання деяких рішень суду», підтримується не на всіх етапах теоретичного опрацювання даного поняття. Адже вчені, що опрацьовували дане питання з позиції положень КПК України 1960 р., такий висновок підтримують. При цьому деякі з них доповнюють його формулюванням, що судові рішення, які підлягають негайній реалізації, виконуються самим судом. Тоді як науково-практичні діячі, що визначали поняття «виконання судових рішень» вже згідно норм КПК України 2012 р., взагалі не визначають даний інститут як «безпосереднє виконання деяких судових рішень». В зв'язку з цим постає вже питання, а чи є висновок, що поняття «виконання судових рішень» включає в себе «безпосереднє виконання рішення суду», беззаперечним у всіх аспектах, чи його можливо застосовувати лише в певній частині.

Даючи відповідь на дане питання, вкажемо, що, на нашу думку, «безпосереднє виконання судових рішень» у кримінальному процесі можливо розглядати як одне із розумінь «виконання судових рішень». Однак при цьому не використовувати твердження, що таке рішення виконує суд.

На підтвердження цього, відзначимо, що, по-перше, в КПК України 1960 р. містилося дві вимоги щодо негайного виконання судових рішень, а саме передбачені в ч. 5 ст. 401, ч. 3 ст. 402 цього Кодексу. Водночас обов'язок для суду безпосередньо та негайно виконати своє рішення ставився лише якщо мова йде про виправдувальний вирок і вирок, що звільняє підсудного від покарання (ч. 5 ст. 401 КПК України 1960 року). Тоді як за ч. 3 ст. 402 КПК України 1960 р., де передбачалося: «Негайному виконанню підлягають ухвали і постанови суду, що не підлягають оскарженню», не містилося вказівки стосовно суб'єкта такого виконання.

Крім того, деякі вчені періоду дії КПК України 1960 р., при аналізі ч. 5 ст. 401 КПК України 1960 р., уникали твердження, що такі рішення виконуються судом. Зокрема, наприклад, Л. М. Лобойко неодноразово стверджував, що виправдувальний вирок і той, що звільняє підсудного від покарання виконується негайно після проголошення вироку. Проте у даному випадку суд здійснює лише контроль за цим виконанням¹³.

Також В. Т. Нор вказував, що якщо рішення суду підлягає негайному та безпосередньому виконанню, суддя в даному випадку здійснює контроль за відповідними органами, які забезпечуватимуть його виконання¹⁴.

Наведенні погляди виглядають аргументованими й з позиції змісту самих норм КПК України 2012 р., а саме ч. 2, 3 ст. 534 цього Кодексу, де вказано, що негайне виконання судових рішень, які підлягають безумовному виконанню, а також виправдувальні вирокі або судове рішення, що звільняють обвинуваченого з-під варті. Адже якщо уважно проаналізувати дані норми, то можна побачити, що законодавець взагалі не визначає суб'єкта такого виконання. Тобто це безпосередньо в обов'язок суду не ставиться.

Таким чином, враховуючи, що твердження, за яким «негайне виконання певних судових рішень» здійснюється безпосередньо судом, не знайшло повної підтримки серед вітчизняних вчених, та крім цього, в деякій мірі не відповідає положенням ч. 2, 3 ст. 534 КПК України 2012 р., вважаємо, що поняття «виконання судових рішень» включає в себе таке розуміння як «негайне виконання». Проте в даному випадку такі дії не асоціюються безпосередньою з діяльністю суду. За цих обставин, суд, скоріше, здійснює контроль за безумовним та негайним приведення такого його рішення до виконання. Однак не виконує його особисто.

Що ж до інших напрацювань з приводу поняття «виконання судових рішень» за КПК України 1960 р., то в даному випадку вкажемо, що аналіз праць по даній тематиці одноставно вказують на те, що це є також вирішення питань, які виникають під час виконання вироків.

Даний висновок підтримується й дослідниками, які опрацьовували дане питання з позиції норм КПК України 2012 р.¹⁵, за виключенням К. К. Арушанян, яка не відносить «вирішення питань під час виконання вироків» до одного із можливих понять «виконання судових рішень». Згідно її висновків, виконання рішення суду як окрема частина кримінальної процесуальної діяльності з'являється, коли: 1) суд або інший орган виконує своє рішення за окремою письмовою процедурою; 2) суд доручає виконання свого рішення спеціально на те уповноваженому органу¹⁶.

Водночас, на нашу думку, це не зовсім правильно, оскільки:

1) запропоновано ще радянськими вченими таке розуміння виконання судових рішень у кримінальному провадженні підтримано в подальшому вітчизняними дослідниками даного інституту. При цьому, знову-таки, не лише тих, які присвячували свій час аналізу положень виконання судових рішень за КПК України 1960 р., а й тих, які досліджували дане питання вже з позиції норм КПК України 2012 року;

2) питання, які вирішуються судом під час виконання вироків передбачається окремим положенням КПК України 2012 р., а саме ст. 537 цього Кодексу.

Тобто наведена аргументація чітко свідчить про те, що поняття «виконання судових рішень» як «вирішення судом питань, які виникають під час виконання вироків» є одним із розумінь досліджуваного інституту. При цьому, це жодним чином не ідентифікується з іншими його розуміннями, а саме: «негайне виконання судових рішень» (ч. 2, 3 ст. 534 КПК України 2012 р.), «звернення судового рішення до виконання» (ст. 535 КПК України 2012 року).

Водночас у даному випадку потрібно додати, що при формуванні такого висновку, необхідно відмовитися від спроби визначення конкретного переліку питань, які вирішуються судом під час виконання вироків. Тобто, вони безперечно повинні бути, проте до такого розуміння «виконання судових рішень» не повинні входити.

Такий погляд пов'язаний із тим, що в різні часи, перелік питань, які підлягали вирішенню судом під час виконання вироків, визначався в залежності від діючого на той час кримінального процесуального законодавства. У зв'язку з цим, вчені, в період дії КПК України 1960 р., навіть пропонували визначати такий перелік за певними критеріями, а саме в залежності від етапу виконання вироку. Тобто:

1) питання, що виникають після набрання вироком законної сили, але до фактичного звернення його до виконання;

2) питання, що виникають у ході виконання вироку;

3) питання, що виникають після виконання вироку¹⁷.

При цьому відмітимо, що в КПК України 2012 р., певною мірою, дана позиція врахована, оскільки, також: 1) визначено питання, які підлягають вирішенню судом під час виконання вироків (ст. 537 цього Кодексу); 2) сформовано питання, що вирішуються судом після виконання вироку (ст. 538 КПК України 2012 року).

Однак на продовження даної тематики, відмітимо, що ми притримуємося також і погляду, за яким «виконання судових рішень» не слід розуміти лише як «вирішення питань, під час виконання вироків». На нашу думку, до такого розуміння необхідно додати те, що це взагалі може бути «вирішення питань, під час виконання судових рішень».

До такого висновку наштовхує ч. 5 ст. 534 КПК України 2012 р., де визначено, що: «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у кримінальному провадженні, вирішує суддя суду першої інстанції одноособово, якщо інше не передбачено цим Кодексом». Адже звернемо увагу, що в даній нормі, єдиним критерієм за яким законодавець намагається сформувати цей перелік питань, при цьому по відношенню до всіх судових рішень, стає вимога з приводу того, що вони мають бути процесуальними.

Крім того, на увагу заслуговує ст. 380 КПК України 2012 р., де передбачається процедура роз'яснення, при цьому знову-таки будь-якого судового рішення, у випадку його незрозумілості для органу виконання. Адже в даному випадку не визначено межі такого роз'яснення, а лише вказується, що воно не повинно змінювати зміст самого рішення (ч. ст. 380 КПК України 2012 року).

На нашу думку відображення цих норм таким чином і дає можливість за певних обставин трактувати інститут роз'яснення як «вирішення питань, пов'язаних з виконанням судових рішень».

У зв'язку з цим зазначимо, що в сучасному розумінні поняття «виконання судових рішень» як «вирішення питань, під час цього виконання», доцільним вважається відмова у використанні певного виду судового рішення, а саме вироку. Як показав аналіз ст. 380, ч. 5 ст. 534 КПК України 2012 р., законодавцем введено механізм, який дозволяє вирішувати питання пов'язані з виконанням будь-якого рішення суду, а не лише вироків.

Таким чином, підсумовуючи насамкінець відомості з приводу того, що включає в себе поняття «виконання судових рішень» згідно КПК України 2012 р., відмітимо, що, в залежності від виду судового рішення, під цим доцільно розуміти:

1) звернення судового рішення до виконання;

2) безпосереднє виконання рішення суду;

3) вирішення судом питань, які виникають під час виконання судового рішення.

Це є основи для розуміння інституту «виконання судових рішень» у кримінальному провадженні України. При цьому в даному випадку слід також і додати, що все це неодмінно асоціюється з повноваженнями суду, тобто є виключно його прерогативою.

Пов'язано це з тим, що якщо суд прийняв рішення, то, у відповідності до ст. 533 КПК України, для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб – таке рішення суду є обов'язковими до виконання на всій території України. У зв'язку з чим, зазначені особи будь-якої можливості вплинути на порядок виконання судового рішення не мають. Вони повинні лише забезпечити його виконання у відповідності до змісту самого рішення. Тоді як будь-яка зміна порядку виконання судових рішень, є виключно прерогативою суду.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 № 4651-VI / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

² Свиридов М. К. Сущность и предмет стадии исполнения приговора – Томск: Том. ун-та, 1978. – С. 5, 9.

³ Кримінально-процесуальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. № 1001-05 [втратив чинність] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

⁴ Гумін О. М., Сибірна Р. І., Сергієнко Л. О., Устюгова О. Є. Кримінальний процес України (у питаннях та відповідях): Навчально-методичний посібник. – Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при Національній Академії внутрішніх Справ України. – 2002. – С. 451.

⁵ Муравин А. Б. Уголовный процесс. Учебное пособие. – Х.: Одиссей, 2000. – С. 150–151.

⁶ Маляренко В. Т. Коментар до глави 33 «Виконання вироку, ухвали і постанови суду» Кримінально-процесуального кодексу України / В. Т. Маляренко // Науково-практичні коментарі. – № 2004. – № 6. – С. 43–73.

⁷ Коваленко С. Г., Маляренко В. Т. Кримінальний процес України: Підручник. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – С. 428.

⁸ Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. – К.: А. С. К., 2007. – С. 962.

⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / За заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 2. – 664 с. – С. 444–445.

¹⁰ Павлік О. Потерпілий в системі кримінально-виконавчих відносин / О. Павлік // Юридична Україна. – 2008. – № 11 (71). – С. 103–107.

¹¹ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. С. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – С. 1063.

¹² Кримінальний процес: підручник / За ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х.: Право, 2013. – С. 712.

¹³ Лобойко Л. М. Стадії кримінального процесу: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – С. 144.

¹⁴ Нор В. Т. Виконання вироку, ухвали і постанови суду. Кримінальний процес України. – К., 1999. – С. 431.

¹⁵ Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар у 2 т. / За заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 2 – С. 444–445.

¹⁶ Арушанян К. К. Кримінально-процесуальна діяльність прокурора на стадії виконання судових рішень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / К. К. Арушанян. – К., 2013. – С. 11.

¹⁷ Кримінальний процес України: Підручник / За ред. Ю. М. Грошевого, В. М. Хотенця. – Х.: Право, 2000. – С. 418.

Резюме

Шевченко Е. В. Поняття виконання судових рішень у кримінальному провадженні.

У статті досліджується поняття «виконання судових рішень» у кримінальному провадженні. Автором проаналізовано дане питання шляхом виокремлення двох етапів, а саме період дії в Україні: 1) Кримінально-процесуального кодексу 1960 р.; 2) Кримінального процесуального кодексу 2012 року. При опрацюванні поглядів вчених, у період дії в Україні Кримінально-процесуального кодексу 1960 р., вказується про відсутність у їхніх роботах одностайного розуміння «виконання судових рішень». Адже визначаючи даний термін як «звернення до виконання», деякими вченими, таке положення використовується лише щодо вироків. Водночас незважаючи на це, обґрунтовується позиція, що «звернення до виконання» потрібно застосовувати по відношенню до всіх видів судового рішення. Також визначається, що під «виконанням судових рішень» необхідно розуміти й «безпосереднє виконання судових рішень», хоча в деяких працях дослідників Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. таке положення взагалі відсутнє. Крім того, пропонується, з урахуванням діючого кримінального процесуального законодавства, «виконання судових рішень» тлумачити це ще й як «вирішення процесуальних питань, під час виконання судових рішень».

Ключові слова: кримінальний процес, «виконання судових рішень», поняття, теоретичний аналіз, законодавчий аспект.

Резюме

Шевченко Е. В. Понятие исполнения судебных решений в уголовном производстве.

В статье исследуется понятие «исполнение судебных решений» в уголовном производстве. Данный вопрос проанализирован путем выделения двух этапов, а именно период действия в Украине: 1) Уголовно-процессуального кодекса 1960 года; 2) Уголовно-процессуального кодекса 2012 года. При изучении взглядов ученых, в период действия в Украине Уголовно-процессуального кодекса 1960 года, указывается об отсутствии в их работах единого понимания «исполнения судебных решений». Ведь определяя данный термин как «обращение к исполнению», некоторыми учеными такое положение используется только относительно приговоров. Однако, несмотря на это, обосновывается позиция, что «обращение к исполнению» нужно применять по отношению ко всем видам судебного решения. Также определяется, что под «исполнением судебных решений» необходимо понимать и «непосредственное исполнение судебных решений», хотя в некоторых работах исследователей Уголовного процессуального кодекса Украины 2012 такое положение отсутствует. Кроме того, с учетом действующего уголовного процессуального законодательства, предлагается «исполнение судебных решений» толковать еще и как «решения процессуальных вопросов, во время исполнения судебных решений».

Ключевые слова: уголовный процесс, «исполнение судебных решений», понятие, теоретический анализ, законодательный аспект.

Summary

Shevchenko E. The definition of court decisions execution in criminal process.

The definition of «execution of court decisions» in criminal process is researched in the article. This issue is worked out via separating of two stages, namely operating period in Ukraine of: 1) Criminal procedural code of 1960; 2) Criminal procedural Code of 2012. In course of scholars' points of view considering, at the time of operating of 1960 Criminal-procedural code, it is stated that within their works there is absence of common understanding of what «execution of court decisions» is. Thus, by defining of the given term as «enforceable», some scholars use this provision only relatively to sentences. At the same time, notwithstanding, there is a point of view that substantiates the necessity of utilizing of the term «enforceable» in relation to all the courts' decision types. Also, it is stated that it is necessary to understand that «execution of court decisions» may also be meant as the «direct execution of court decisions», though this provision is absent in several works of researchers of Criminal procedural code of 2012. Moreover, basing on the operating criminal procedural legislation, it is also proposed to interpret the «execution of court decision» as «resolution of procedural issues in course of court decisions execution».

Key words: criminal process, «execution of court decisions», definition, theoretical analysis, legislative facet.

Отримано 28.11.2013